

МІФОЛОГЕМИ ПЕРШОСТИХІЙ У ЛІРИЦІ ТАРАСА МЕЛЬНИЧУКА

Життєвий і творчий шлях Т.Мельничука, як і всіх письменників-дисидентів, був тернистим. Коли поета заарештували за рукопис книги «Чага», то потрапила під заборону і перша його збірка «Несімо любов планеті» (1967). Від 1972 року вірші Т.Мельничука поширювалися «самвидавом». 28 його поезій 1982 року передрукувало Українське видавництво «Смолоскип» ім. В.Симоненка у Балтиморі й Торонто під редакційною назвою «Із-за ґрат» і з лаконічною передмовою О.Зінкевича.

Повернення Т.Мельничука до широкої читацької аудиторії в Україні розпочалося, коли 1990 року були опубліковані добірка його віршів у «Літературній Україні» з коментарями М.Жулинського та І.Малковича і книга поезій «Князь роси» з передмовою М.Жулинського. Обое наголосили на тому, що ця лірика, в якій неповторно-індивідуальна манера письма автора органічно синтезувалася з особливою (внутрішньою) фольклорністю та новітніми поетичними шуканнями, належить до найоригінальніших художніх явищ ХХ століття. Пізніші дослідники теж констатували поєднання у творчості Т.Мельничука міфологізму з модернізмом і навіть постмодернізмом. Зокрема, І.Андрусак відзначив, що «він доходить автентичних первнів, не стилізуючи на догоду модам під фолк своєї стилістики, а, як це давалося хіба Федеріко Гарсія Лорці, природно поєднуючи живу народну семантику й енергію образів з неабиякою постмодерною віртуозністю» [1, с.71-72]. Художній світ талановитого українського поета «напоєний дивовижним відчуттям глибини міфопоетичного буття, нерозривної єдності всього живого й відторгнення всього штучного» [1, с.72]. Хоча відзначення збірки «Князь роси» Шевченківською премією 1992 року певною мірою стимулювало дослідження творчості Т.Мельничука, міфопоетичні компоненти його художнього світу вивчені ще недостатньо. Це дає підстави вважати нашу тему актуальною. Ми ставимо мету з'ясувати, як утілюються і яку роль відіграють міфологеми першостихій у художньому світі лірики Т.Мельничука.

У ранніх творах поета, сповнених молодим завзяттям, міфологеми води, вогню, землі, повітря втілюються переважно у романтичних образах, як-от у вірші «Я посію роси»: *«Кохана.../ Я посію роси / на каштанові коси / й розжену тумани...»*. Ліричний герой обіцяє посіяти роси і на *«Гуцульщину / ясну, / щоб землі – / світитися, / щоб усім – / любитися»* [4, с.12]. Мажорним настроєм пройнято і поезії «Я той, що будить сонце», «Небачена весна гряде». Серед традиційних тропів трапляються й оригінальні художні знахідки, як символічний образ роси, який стане наскрізним у творчості поета, чи майже афористичні рядки: *«Не снись мені, кривавий сон, / не снітьсся, рани і руйни, – / мені не треба десять сонць, / живу тобою, Україно»* [4, с.18]. У гарних поетичних образах постають міфологеми першостихій у вірші «Матері моїй»: *«А звідки! – / певно, ще від предків / Вкраїна пахне вишняком, / і дзбаном сонця п'ють смереки / туману біле молоко. / Висять тут роси, як суниці, / повітря чисте, мов криниця, / яку ніхто закрить не зміг»* [4, с.21]. Проте по-справжньому довершених і новаторських форм набере поезія Т.Мельничука, коли він опиниться за ґратами, оскільки це співпаде з часом його духовного змужніння та художнього самовизначення.

Ліриці українських поетів-дисидентів, більшість яких були в'язнями сумління, притаманне максимальне зближення авторського «Я» і ліричного суб'єкта (В.Стус назвав це «самособоюнаповненням»). «Зміна у структурі художньої свідомості поета-в'язня закономірно зумовила його екзистенційний вибір самоствердження, уявлення про всеприсутність «Я», а відтак стимулювала виразну антропоцентричність образного самовираження <...>» [7, с.147]. Така специфіка художньої свідомості яскраво виражена у самоозначеннях Т.Мельничука: *«Певно, я син калини, / певно, я син пшеничного колоса»* [4, с.41], а особливо у його найвідоміших рядках: *«я князь роси / я знаю / трави міцно / прикуті ногами / до галери степену / море босе / писана земля / розколота кров'ю / а над гранітами / душа морозу / плаче квітами»* [5, с.23]. Це міфопоетична маніфестація своєї

всеприсутності у світі: калина і колос та навіть нібито не дуже близькі серцю гуцула степ і море символізують «*писану землю*» України, сином якої він себе відчуває. Йому боляче від того, що ця земля «*розколота кров'ю*», поневолена (натяк на те є у метафорі «*галера степу*»), пограбована (навіть море «*босе*»). У цьому творі чотири акватичні образи: роса (вода небесна, яка вважається живою, благодатною), море (вода земна, «жіноча»), кров (у даному контексті символ смерті) та сльози-квіти «душі морозу» (вишуканий образ, мабуть, навіяний таненням морозних малюнків). Граніти ж тут, напевне, символізують тюремні мури чи стіни – антитезу образів рідної землі. Душу ж поета неможливо ув'язнити: вона вільна, як вода небесна. Від часу публікації цього вірша його автора стали називати «князем роси». У неволі й на чужині вода небесна втілюється Т.Мельничуком уже не тільки в образі роси: «*а там / де сніг розтав / води прозорої калюжка / завглибшки на півпальця / все інше – / чужина*» [6, с.79]. Ця поетична мініатюра вражає глибиною змісту і досконалістю форми, емоційною напругою переживання ностальгії.

Поетика зрілого Т.Мельничука подекуди ґрунтується на настільки складних асоціаціях, що деякі його тексти видаються майже герметичними, наприклад: «*іду / а воно скіфи скіфи / де ваші луки? питаю / он! – / показують на червоний / ешафот сонця / і шепчуть / тихше / на світанку засудили / росу на смерть / і повісили на траві / а ти скіфи скіфи / неначе й справді / скіфи живі*» [5, с.29]. Першостихії вогню і води тут уособлені в символічних образах сонця і роси, яка у природі під його променями, звісно, випаровується, але щоранку знову з'являється. На нашу думку, автор використав тут постмодерністську поетику абсурду: хоча сонце постає у моторошній формі червоного ешафоту, воно безсиле виконати присуд. Образ племені, якого вже давно немає, імовірно, алюзивно пов'язаний з поезією О.Блока «Скіфи», де оспівується ідея походження росіян від скіфів, – і Т.Мельничук іронічно обіграв цю ідею. У вірші «Неофіти» використано експресивну метафору «*обвуглене сонце*». Тут відчувається відлуння не тільки однойменного твору Т.Шевченка, а й Франкових «Каменярів»: «*Неофіти ідуть, / Кам'яна їхня путь*» [4, с.49]. У поезії «Тюремні нари – не гуцульська лавиця...» в уяві ліричного героя постає апокаліптична картина катастрофи всіх першостихій: «*Украли світ... вогонь гучить... / Кипить земля... Юпітер плавиться. / Конає день в ромену на плечі. / Віщує час погибель неба й вод, / Ламає руки срібний простір*» [4, с.53]. Міфологема повітря, яка асоціюється з вільним простором, у в'язничній ліриці поета зникає.

Отже, характер художнього втілення міфологем першостихій у ліриці Т.Мельничука змінювався у процесі життєвих перипетій та мистецької еволюції автора від романтизму до постмодернізму з елементами експресіонізму. Його творчість потребує подальшого вивчення у цьому аспекті.

Список використаних джерел

1. Андрусак І. Подих генія / І.Андрусак // Знак нескінченності: збірка поезій. – К.: Факт, 2002. – С. 71-72.
2. Жулинський М. Морозна душа плаче квітами поезії / М.Жулинський // Літ. Україна. – 1990. – 12 квітня.
3. Малкович І. Півслово про князя роси / І.Малкович // Літ. Україна. – 1990. – 12 квітня.
4. Мельничук Т. Из-за ґрат / передм. О.Зінкевича / Т.Мельничук. – Балтимор; Торонто: Смолоскип, 1982. – 83 с.
5. Мельничук Т. Князь роси / передм. М.Жулинського / Т.Мельничук. – К.: Молодь, 1990. – 152 с.
6. Мельничук Т. Вибране / Т.Мельничук // Знак нескінченності: збірка поезій. – К.: Факт, 2002. – С. 73-95.
7. Райбедюк Г. Суб'єктна сфера лірики українських поетів-дисидентів / Г.Райбедюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – Вип. 1(29). – Ужгород: Говерла, 2013. – С. 147-151.

**[Чухонцева Н.Д. Міфологеми першостихій у ліриці Тараса Мельничука /
Н. Чухонцева // Міфосвіт української поезії: матеріали Всеукраїнської
наукової конференції. – Херсон: ХДУ, 2016. - С. 62-63].**